Se consideram qu'es estat escrich en romans, es a dire en lenga romana – o vulgara –, lo *Roman de Renart* es ben un roman al sens medieval del mot. Mas, comparada a d'autres romans medievals, l'òbra es pro originala. La redaccion que s'estira sus unes 70 ans (a l'entorn de 1175-1250), la fan d'autors multiples, anonimes mai que mai, contemporanèus de dos grands reis, Felip Auguste (1180-1223) e Sant Loís (1226-1270).

Mentre que la màger part dels romans de la meteissa epòca contan d'un biais seguit, en vèrses, las aventuras dels eròis antics o arturians, lo *Roman de Renart* se'n destria amb sa matèria e sa narracion un pauc descosuda : sèm dins una « epopèia animalièra » que met en scèna lo conflicte sens fin ni pausa amodat entre Rainart lo guèine, incarnacion de l'enganaire universal, e un lop neciòt, dins una seguida de racontes independents de longor variabla que los contaires meteisses an apeladas brancas.

En partent d'un tronc inicial de Pierre de Saint-Cloud qu'escriguèt las primièras aventuras de Rainart, los diferents autors quitèron pas d'imaginar d'episòdis novèls que finiguèron per constituïr un ensemble refofant de peripecias d'unes cent mila vèrses. La rusa, la de Rainart particularament, es de longa lo motor del raconte, que venga del desir de venjança o de la fam de las bèstias.

Aquela ficcion animala es bastida sul procediment de la personificacion : las bèstias pensan, parlan, an familha, ostal, d'unes an una plaça a la cort del rei Nòble lo leon. Mas lor umanizacion es pas complèta, l'antropomorfisme es pas definitiu ni constant : quora Malpertús es una simpla tuta, quora es un castelar amb valats e donjon ; quora l'anar de Rainart es lo d'un rainard vertadièr que s'aclata, estira lo còl, quora

esperona son caval, mas la montura apareis e dispareis en un virat d'uèlh dins lo raconte.

Destinats mai que mai a un public popular, aqueles contes fan jogar totes los biaisses del comic, dels pus grossièrs (insoléncias, tustals) als pus fins. Los autors s'amusan a escarnir las cançons de gèsta e los romans corteses en imitacion burlesca – mas tanben la Genèsi dins las *Enfanças de Rainart*, branca tardièra que conta la creacion dels animals – e fan la satira del poder, del clergat o de cèrtas practicas socialas.

Tot indica que los contaires èran de clergues cultivats que coneissián per exemple las fablas anticas d'Esòp e Fèdre e de tèxtes latins pus recents coma *l'Ysengrimus*. Aquela òbra compausada en vèrses en 1148-1149 que met en scèna ja d'animals individualizats amb lors noms (Ysengrimus lo lop, Reinardus lo rainard o Bruno l'ors) a noiridas uèch brancas del tèxte francés.

La bofonariá e la sabor d'aqueles contes explican lo succès rapide de Rainart. Las allusions literàrias se multiplican lèu dins lo domèni francés mas tanben en defòra. En tèrras d'òc ; apareisson tre la fin del sègle XII^en^ dins la poesia dels trobadors. Las comparasons e las metafòras que trobam a cò de Dalfin d'Alvèrnha, Isnart d'Entrevenas, Pèire Cardenal, Pèire de Bossinhac, per mençonar pas qu'eles, fan veire que las aventuras del lop e del guèine i èran conegudas.

Se Rainart i apareis generalament coma lo mèstre de la rusa e l'incarnacion de la guerlhesa, arriba ça que la que sa personalitat siá confonduda amb la de sa victima preferida : lo lop qu'es pèc dins lo tèxte francés, es presentat tot còp coma lo pus rusat dels dos quand mençonan lo guèine per sa pelissa rossa.

Parièrament, d'unas referéncias pus desvolopadas evòcan d'episòdis que trobam pas dins lo Roman. Se pòt que los trobadors ajan coneguda l'epopèia animalièra per d'autres camins que lo tèxte francés : un Pèire de Bossinhac, per exemple, sembla aver mescladas una tradicion latina e

una tradicion populara venguda del nòrd. Matfre Ermengaud coneissiá precisament lo jutjament de Rainart : dins son *Breviari d'amor*, rapèla qu'una peniténcia val pas res se s'acompanha pas d'un pentiment sincère ; es, çò ditz, *la penedensa del Raynart* (v. 15 721).

Lo succès del *Roman de Renart* foguèt tal, que tre lo sègle XIII^en^, lo nom de l'eròi remplacèt al nòrd coma al sud lo nom comun de l'animal eiretat del latin *vulpilem*. En tèrras d'oïl, lo mot *goupil* daissèt la plaça a renard ; en tèrras d'òc, lo remplaçament de volp per rainard foguèt aitant rapide, mas mens generalizat. Lo gascon *vop* e l'alpenc *vorp* son de formas actualas de l'ancian *volp*.

Lo *Roman de Renart* es transpausat d'ora dins d'autras lengas. Tre 1180, l'Alsacian Henrich der Glichezäre adapta en alemand las primièras brancas per ne far un raconte coerent, *Reinhart Fuchs*. A l'entorn de 1260, un nommat Willem compausa una adaptacion versificada en neerlandés, *Van den Vos Reynarde*, que Goethe utilizarà en 1794 per son *Reineke Fuchs*. S'i ajustan al sègle XIII^en^ una adaptacion franco-italiana, *Rainardo e Lesengrino*, e un poèma anglés, *Or the Vox and of the Wolf*. Es pas qu'un escapolon de las multiplas traduccions fachas ancianament.

Enfin, a dicha que los contaires franceses escrivon de novèlas brancas, lo personatge de Rainart, puslèu simpatic e espiritual dins los racontes pus ancians, progressivament, es percebut coma lo simbòl del mal e de la guerlhesa pus diabolica. Es aquela figura de Rainart, complètament negativa, que mai d'una òbra medievala met en scèna.

Rutebeuf, a la fin del sègle XIII^en^, fa de Rainart l'incarnacion de l'ipocrisia dels òrdres mendicants dins *Renart le bestourné* ; l'autor del *Couronnement de Renart* conta cossí s'empara del trône de Nòble lo leon ; Jacquemart Giélée ne fa un guèine demoniac dins los 8 000 vèrses de son *Renart le Nouvel*.

Al sègle XIV^en^, l'autor anonime de *Renard le Contrefait* pren la masca de Rainart per criticar violentament la societat de son temps dins mai de 30 000 vèrses.

Ça que la, Rainart demòra tanben una figura plasenta : La Fontaine, que s'inspira de las fablas anticas, lo fa avenent dins *Le Corbeau et le Renard* ; Walt Disney ne fa l'eròi aimable de *Robin Hood*. En 1959, Goscinny e Uderzo soscavan de l'adaptar en benda dessenhada abans de se lançar dins *Astérix*. Darrièrament, Isengrin e Rainart an inspirat a Alain Ayroles e Jean-Luc Masbou los personatges principals de lor benda dessenhada *De cape et de crocs*, Don Lope Villalobos y Sangrin e Armand Raynal de Maupertuis.

Tèxte d'Hélène Biu, mèstra de conferéncias
en linguistica medievala e filologia romanica
de l'UFR de lenga francesa, Sorbonne Universitat
(revirada de Sèrgi Carles).